

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Εισαγωγή στη Γλωσσολογία

Εισαγωγή στη Γλωσσολογία - Μέρος Α΄

Γεώργιος Μικρός

Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας

Ορισμοί γλώσσας (1)

Ο Lyons (1981: 3-8) δίνει μια σειρά από ορισμούς γνωστών γλωσσολόγων ως απάντηση στο ερώτημα τι είναι γλώσσα τους οποίους αξίζει να παραθέσουμε για να δούμε τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους μπορούμε να αντιμετωπίσουμε τη καθημερινή μας γλωσσική εμπειρία:

- Γλώσσα είναι αποκλειστικά ανθρώπινος και μη ενστικτώδης μέθοδος επικοινωνίας ιδεών, συναισθημάτων και επιθυμιών μέσω της συνειδητής παραγωγής συμβόλων (Sapir 1921: 8).
- Γλώσσα είναι ένα σύστημα αυθαίρετων φωνητικών συμβόλων βάσει των οποίων μια κοινωνική ομάδα συνεργάζεται (Bloch & Trager 1942: 5).

Ορισμοί γλώσσας (2)

- Γλώσσα είναι ο θεσμός όπου οι άνθρωποι επικοινωνούν και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους βάσει αυθαίρετων ακουστικών συμβόλων τα οποία έχουν συνηθίσει να χρησιμοποιούν (Hall 1968: 158).
- Γλώσσα είναι ένα σύνολο προτάσεων η κάθε μια με πεπερασμένο μέγεθος και κατασκευασμένη από πεπερασμένο σύνολο στοιχείων (Chomsky 1957: 13).

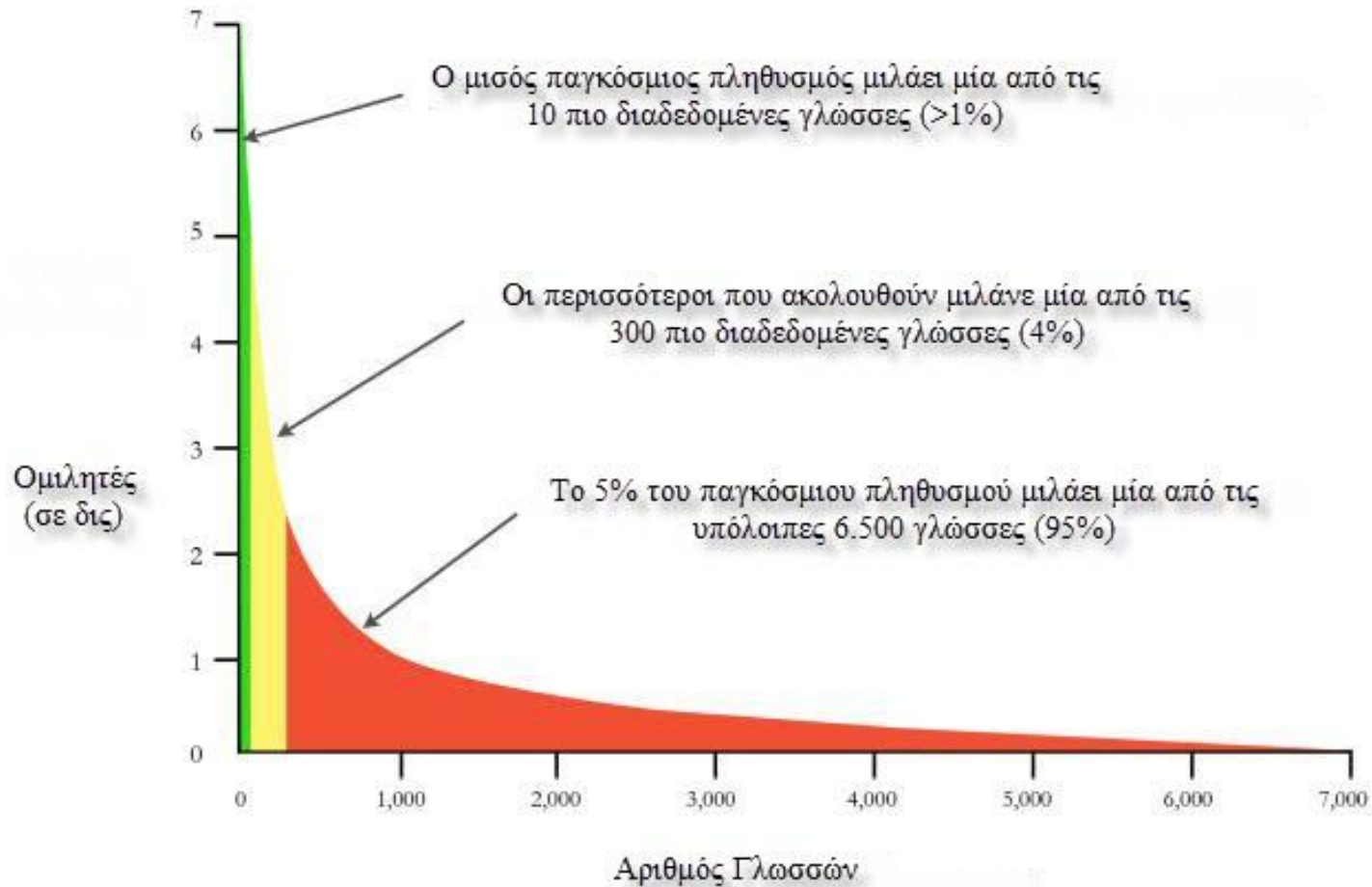
Γλώσσες στον κόσμο

[Πηγή: ethnologue.com]

Γεωγραφική Περιοχή	Αριθμός γλωσσών	%	Αριθμός Ομιλητών	%
Αφρική	2.146	30,2	789.138.977	12,7
Αμερική	1.060	14,9	51.109.910	0,8
Ασία	2.304	32,4	3.742.996.641	60
Ευρώπη	284	4	1.646.624.761	26,4
Ειρηνικός	1.311	18,5	6.551.278	0,1
Σύνολο	7.105	100	6.236.421.567	100

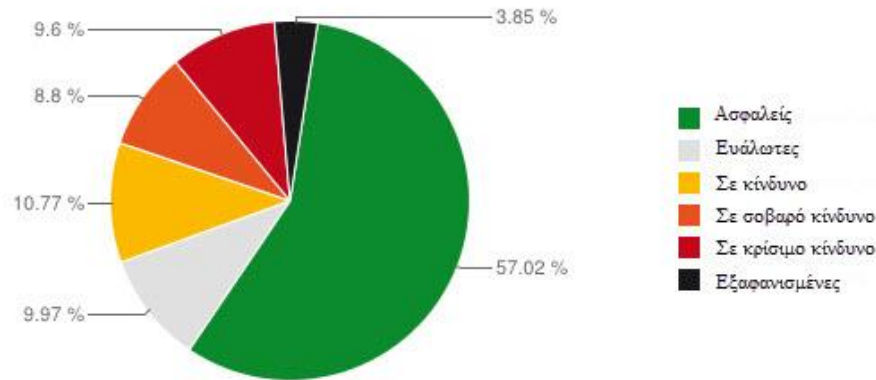
Κατανομή ομιλητών και αριθμού γλωσσών

Γλωσσική «υγεία»

Γλώσσες υπό εξαφάνιση

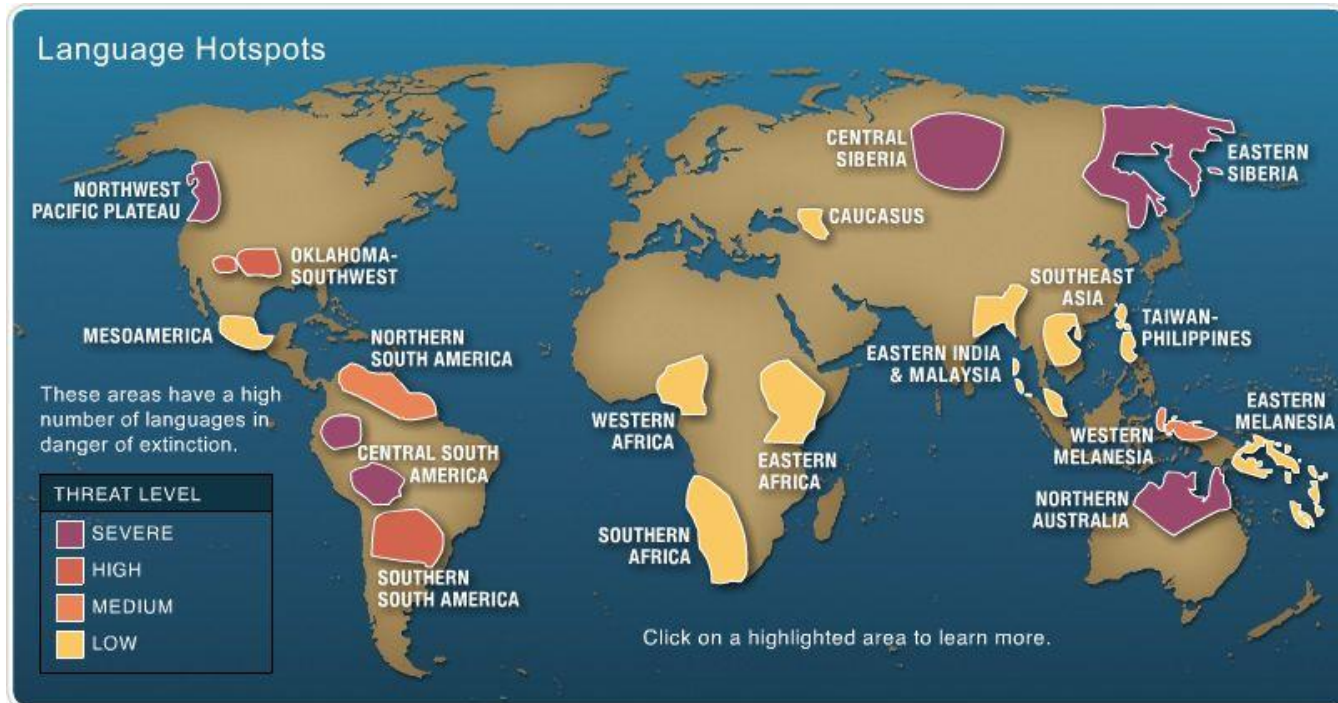
Τουλάχιστον οι μισές γλώσσες (3.500) από αυτές που μιλιούνται σήμερα θα εξαφανιστούν στο τέλος του αιώνα.

UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger:

www.unesco.org

Άτλας γλωσσών σε κίνδυνο

Γενικές αρχές (1)

Γενίκευση: Όλες οι γλώσσες έχουν γραμματική

- Η έλλειψη γραπτού κώδικα σε μια γλώσσα δεν συνεπάγεται έλλειψη γραμματικής δομής

Ισότητα: Όλες οι γραμματικές είναι ίσες

- Δεν υπάρχουν «πρωτόγονες» και «εξελιγμένες» γλώσσες! Όλες οι γραμματικές λένε στους ομιλητές πώς πρέπει να διαμορφώσουν τα πρωτογενή γλωσσικά δεδομένα για να παραχθεί μήνυμα με συγκεκριμένη σημασία.
- Η γλωσσολογία είναι περιγραφική και όχι ρυθμιστική.

Καθολικότητα: Οι γραμματικές μοιάζουν σε ορισμένες βασικές παραμέτρους

- Όλες οι γλώσσες έχουν περισσότερα σύμφωνα από φωνήεντα
- Όλες οι γλώσσες έχουν έρρινα σύμφωνα.

Γενικές αρχές (2)

Μεταβλητότητα: Όλες οι γραμματικές αλλάζουν στον χρόνο

- Η γλωσσική αλλαγή δεν είναι «εξέλιξη» ούτε «φθορά».

Υποσυνειδητότητα: Η γραμματική γνώση είναι υποσυνείδητη

- Η γλωσσική γνώση διαφέρει από αυτή της αριθμητικής και των άλλων γνωστικών αντικειμένων που διδασκόμαστε στο σχολείο.
- Είναι υποσυνείδητη και δεν είναι προσβάσιμη μέσω ενδοσκόπησης (δεν μπορείτε να κατανοήσετε την λειτουργία της απλά σκεπτόμενοι για αυτήν).

Σύντομη ιστορική ανασκόπηση (1)

- Οι πρώτες μορφές γλωσσολογικής δραστηριότητας έχουν καταγραφεί στην Ινδία την εποχή του Σιδήρου. Τα [Pratishakhyas](#) (από τον 8^ο αιώνα π.Χ.) αποτελούν μία πρωτο-γλωσσολογική *ad hoc* συλλογή παρατηρήσεων σχετικών με την φωνητική των Βεδικών ύμνων. Η συστηματική μελέτη αυτών των κειμένων οδήγησε στην πρώτη περιγραφική γραμματική που διασώζεται μέχρι σήμερα και ανήκει στον [Pāṇini](#) (520 – 460 π.Χ.). Ο Pāṇini σχηματίζει περίπου 4000 κανόνες που συνιστούν την πρώτη γραμματική των Σανσκριτικών. Η προσέγγιση του είναι ιδιαίτερα αναλυτική και χρησιμοποιεί έννοιες όπως φώνημα, μόρφημα και ρίζα.

Σύντομη ιστορική ανασκόπηση (2)

- Η γλωσσολογία ως συστηματική επιστήμη έχει τις ρίζες της στην Αρχαία Ελλάδα. Ο Πλάτωνας ήταν ο πρώτος αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος που μέσα από τον διάλογο του *Κρατύλος* έθιξε το θέμα της προέλευσης της γλώσσας καθώς και της υφής της σημασίας των λέξεων.
- Στη συνέχεια οι στωικοί φιλόσοφοι έστρεψαν τον προβληματισμό γύρω από τη φύση της γλώσσας και καθιέρωσαν βασικές διακρίσεις όπως τα μέρη του λόγου και τα διαφορετικά κλιτικά παραδείγματα των λέξεων (ή κλίσεις) με αποκορύφωμα την συγγραφή της πρώτης γραμματικής των Ελληνικών από τον Διονύσιο τον Θράκα στα 100 π.Χ.

Σύντομη ιστορική ανασκόπηση (3)

- Η γραμματική περιγραφή εξελίχθηκε περαιτέρω στους Ρωμαϊκούς χρόνους κατά τους οποίους είχαμε τη συγγραφή πολλών γραμματικών της Λατινικής. Τα χρόνια της Αναγέννησης χαρακτηρίζονται από άνθηση των μελετών των Ευρωπαϊκών γλωσσών (οι πρώτες γραμματικές των Ιταλικών και των Ισπανικών χρονολογούνται τον 15ο αιώνα).

Σύντομη ιστορική ανασκόπηση (4)

Τέλος, από τον 18ο αιώνα άρχισε να γίνεται συστηματική συγκριτική ανάλυση των γλωσσικών συστημάτων της Ελληνικής, Λατινικής και Σανσκριτικής οδηγώντας τους φιλόλογους της εποχής στις πρώτες υποθέσεις περί ιστορικής συγγένειας των παραπάνω γλωσσών. Αποτέλεσμα ήταν η ανάπτυξη της Ινδοευρωπαϊκής γλωσσολογίας η οποία βασίστηκε στη συγκριτική ιστορική εξέταση των ευρωπαϊκών γλωσσών και της αρχαίας Ινδικής για να καταλήξει στο ότι υπάρχει ένας κοινός γλωσσικός πρόγονος, η Ινδοευρωπαϊκή γλώσσα.

Προτεραιότητα του προφορικού λόγου (1)

- Ο άνθρωπος πρώτα μαθαίνει να μιλάει και ύστερα να γράφει (αν το πετύχει ποτέ...)
- Σχεδόν όλοι οι άνθρωποι μιλάνε περισσότερο από όσο γράφουν.
- Η θεματολογία του προφορικού λόγου είναι πολύ πιο διευρυμένη από αυτή του γραπτού.
- Η γραφή είναι σχετικά πρόσφατη εφεύρεση (λίγες χιλιάδες χρόνια) και εμφανίστηκε σε σχετικά λίγα μέρη του κόσμου (Αίγυπτος, Μεσοποταμία, Ελλάδα, Κίνα).

Προτεραιότητα του προφορικού λόγου (2)

- Υπάρχουν ακόμα και σήμερα ποσοστά αναλφάβητων (τόσο στην Ελλάδα [9%] όσο και στον υπόλοιπο κόσμο – π.χ. Αφγανιστάν [72%]). Επίσης οι περισσότερες γλωσσικές κοινότητες δεν έχουν αναπτύξει γραφή (μια πρόχειρη εκτίμηση είναι τα 2/3 όλων των γλωσσών). Ωστόσο, οι ομιλητές αυτών των γλωσσών δεν έχουν κάποιο πρόβλημα επικοινωνίας ούτε παρουσιάζουν μειωμένες γνωσιακές ικανότητες.
- Η γραφή στις περισσότερες περιπτώσεις προσπαθεί να αποδώσει (αν και με ατέλειες) την προφορική δομή της γλώσσας.

Wilhelm von Humboldt (1767-1835)

Friedrich Wilhelm Christian Karl Ferdinand Freiherr von Humboldt (22 /06/1767 – 8/04/ 1835) ήταν Γερμανός φιλόσοφος, κυβερνητικός υπάλληλος, διπλωμάτης και ιδρυτής του Humboldt Universität.

Θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους γλωσσολόγους με σημαντική συνεισφορά στην φιλοσοφία της γλώσσας και την θεωρία και την πρακτική της εκπαίδευσης. Ειδικότερα, έχει ευρύτερα αναγνωριστεί ως ο ιδρυτής του Πρωσικού εκπαιδευτικού συστήματος το οποίο αποτέλεσε μοντέλο για τα εκπαιδευτικά συστήματα χωρών όπως οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία.

Η διάκριση «ενέργεια ~ έργον» (1)

- Σύμφωνα με τον Humboldt το σημαντικότερο κομμάτι στη μελέτη μιας γλώσσας βρίσκεται στην διερεύνηση της ικανότητας του ανθρώπου να τη μαθαίνει. Αυτή η ικανότητα είναι δημιουργική, υπάρχει έμφυτη στον εγκέφαλο του ομιλητή και καθιστά ικανό τον άνθρωπο να χρησιμοποιεί πεπερασμένα γλωσσικά μέσα για να παράγει απειρία γλωσσικών προϊόντων. Για τον Humboldt η γλωσσική ικανότητα είναι **ενέργεια** (erzeugung), δηλ. μια δυναμική διαδικασία μέσα από την οποία ο άνθρωπος παράγει και κατανοεί γλώσσα, ενώ παράλληλα μέσα από αυτή μπορεί να κατανοήσει τον περιβάλλοντα κόσμο. Η γλώσσα όντας ενέργεια δεν συσχετίζεται στατικά με τα στοιχεία της ανθρώπινης εμπειρίας, αλλά γίνεται το όργανο μέσα από το οποίο αντιλαμβανόμαστε, ερμηνεύουμε και αξιολογούμε την αντικειμενική πραγματικότητα. Στον αντίποδα της ενέργειας ο Humboldt θέτει το **έργον** (erzeugtes) που αποτελεί το μέσο ανταλλαγής πληροφοριών για επικοινωνιακούς σκοπούς.

Η διάκριση «ενέργεια ~ έργον»(2)

- Η ενεργειακή αυτή φύση της γλώσσας για να πραγματοποιηθεί πρέπει να μετουσιωθεί μέσα από συγκεκριμένες δομές. Ο Humboldt διέκρινε δύο δομές μέσα από τις οποίες η ενέργεια της γλώσσας λειτουργεί παραγωγικά και μετασχηματίζεται σε λόγο:
 - Η **εσωτερική μορφή της γλώσσας** (innere Sprachform) η οποία βρίσκεται στη διάνοια των ανθρώπων και περιλαμβάνει τη σημασιολογική και γραμματική πλευρά της γλώσσας, καθώς και τους γενετικούς και συνδυαστικούς εκείνους μηχανισμούς που συνδέουν με τρόπο κατανοητό τις εσωτερικές αναπαραστάσεις με αυτές του εξωτερικού κόσμου (Beaugrande 1991: 312).
 - Η **εξωτερική μορφή της γλώσσας** (aussen Sprachform) η οποία αποτελεί την φυσική υπόσταση της ομιλίας, το παραγόμενο προϊόν μετά από την διάχυση της ενέργειας στην εσωτερική μορφή της γλώσσας.

Ferdinand de Saussure (1857-1913) (1)

Ο Saussure θεωρείται ο πατέρας της σύγχρονης γλωσσολογίας. Γεννήθηκε στη Γενεύη το 1857 και από μικρός έδειξε σημάδια εξαιρετικής ευφυΐας. Αφού σπούδασε για ένα χρόνο Λατινικά, Ελληνικά, Σανσκριτικά και μια σειρά από διάφορα μαθήματα στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης, ξεκίνησε μεταπτυχιακή εργασία στο Πανεπιστήμιο του Leipzig το 1876.

Δύο χρόνια αργότερα στην ηλικία των 21 δημοσίευσε ένα βιβλίο με τον τίτλο: *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes* (Διατριβή στο πρωτογενές φωνηεντικό σύστημα των Ινδοευρωπαϊκών Γλωσσών).

Ferdinand de Saussure (1857-1913) (2)

Μετά από αυτό σπούδασε για ένα χρόνο στο Βερολίνο όπου συνέγραψε διδακτορική διατριβή με θέμα την απόλυτη γενική των Σανσκριτικών. Εν συνεχεία επέστρεψε στο Λειψζιγκ όπου του απονεμήθηκε το διδακτορικό του το 1880. Σύντομα μετακόμισε στο Παρίσι όπου έδινε διαλέξεις για τα Γοτθικά και τα Αρχαία Γερμανικά, ενώ περιστασιακά δίδασκε και άλλα αντικείμενα. Δίδαξε συνολικά 11 χρόνια στο Παρίσι και έπειτα επέστρεψε στη Γενεύη το 1891. Εκεί ο Saussure δίδαξε Σανσκριτικά και Ινδοευρωπαϊκά μέχρι το τέλος της ζωής του.

Ferdinand de Saussure (1857-1913) (3)

Μόλις το 1907 ο Saussure ξεκίνησε να διδάσκει το μάθημα της Γενικής Γλωσσολογίας που συνολικά το πρόσφερε για 3 φορές η διδασκαλία του οποίου σταμάτησε το καλοκαίρι του 1911. Πέθανε το 1913 στο Vufflens-le-Château της Ελβετίας.

Η διάκριση «λόγος ~ ομιλία» (1)

- Ο Saussure χρησιμοποίησε τον όρο **λόγος** (langue) για να εκφράσει το γλωσσικό σύστημα που μοιράζονται μια κοινότητα ομιλητών, το σύνολο των γλωσσικών συνηθειών που επιτρέπουν στον άνθρωπο να καταλαβαίνει και να γίνεται κατανοητός. Η έννοια αυτή εκφράστηκε με τον ακόλουθο μαθηματικό τύπο: $1+1+1+1+1=I$. Η ερμηνεία αυτού του τύπου έγινε με μια παρομοίωση που αντιστοιχούσε την έννοια του λόγου με αυτή ενός λεξικού. Ο λόγος είναι αποτυπωμένος στον εγκέφαλο του κάθε ανθρώπου όπως ακριβώς είναι δυνατόν να υπάρχει ένα λεξικό του οποίου ο καθένας να έχει ένα αντίγραφο.

Η διάκριση «λόγος ~ ομιλία» (2)

- Αντίθετα η **ομιλία** (parole) αποτελεί τη συγκεκριμένη πράξη της ομιλίας σε πραγματικές περιστάσεις από ένα άτομο. Και εδώ ο Saussure χρησιμοποίησε την ακόλουθη μαθηματική αναλογία για να εξηγήσει καλύτερα τη συγκεκριμένη έννοια:
 $1+1'+1''+1''' + 1'''' \dots$. . . Η ομιλία είναι "ατομική" με την έννοια ότι είναι το μέρος της language που εξωτερικεύεται κατά τη διαδικασία της γλωσσικής ανταλλαγής μεταξύ των ατόμων. Η ατομικότητά της απαιτεί ένα ξεχωριστό κύκλωμα ομιλίας που δεν αποτελεί μέρος του λόγου

Χαρακτηριστικά της διάκρισης «λόγος ~ ομιλία» (1)

ΛΟΓΟΣ	ΟΜΙΛΙΑ
Κοινωνικός	Ατομική
Συστηματικός	Μη συστηματική
Εσωτερικός	Εξωτερική

Χαρακτηριστικά της διάκρισης «λόγος ~ ομιλία» (2)

- Ο λόγος είναι **κοινωνικός** με την έννοια ότι ανήκει στο σύνολο των ατόμων που μιλάνε την ίδια γλώσσα. Όλοι οι ομιλητές μιας γλώσσας κατέχουν το ίδιο σύστημα γραμματικών κανόνων που τους επιτρέπει να παράγουν γλωσσικές εκφράσεις που είναι αμοιβαία κατανοητές. Αντίθετα η ομιλία είναι **ατομική** με την έννοια ότι αποτελεί έκφραση του αφηρημένου γραμματικού συστήματος (λόγου) από έναν συγκεκριμένο ομιλητή κάθε φορά.

Χαρακτηριστικά της διάκρισης «λόγος ~ ομιλία» (3)

- Ο λόγος είναι **εσωτερικός** με την έννοια ότι αποτελεί μια νοητική πραγματικότητα. Η γνώση των γραμματικών κανόνων είναι υποσυνείδητη και επιτρέπει ακόμα και σε ανθρώπους που δεν έχουν πάει σχολείο να μπορούν να μιλούν τη μητρική τους γλώσσα δίχως προβλήματα επικοινωνίας. Αντίθετα η ομιλία είναι μια **εξωτερική** πραγματικότητα χρησιμοποιεί συγκεκριμένα όργανα του ανθρώπινου σώματος για να παραχθεί και η εξωτερίκευσή της οδηγεί σε φυσικά φαινόμενα που μπορούν να καταγραφούν από τις αισθήσεις μας (μπορούμε να ακούσουμε τους ήχους προφέρει, ή να δούμε τα γράμματα που γράφει ο συνομιλητής μας).

Χαρακτηριστικά της διάκρισης «λόγος ~ ομιλία» (4)

- Ο λόγος είναι **συστηματικός** με την έννοια ότι αποτελείται από μια σειρά από γλωσσικά στοιχεία τα οποία έχουν συγκεκριμένες λειτουργίες και σχετίζονται μεταξύ τους με συγκεκριμένο τρόπο. Αντίθετα, η ομιλία είναι **α-συστηματική** γιατί δεν αποτελεί μέρος του συστήματος των γλωσσικών στοιχείων, αλλά απλή εξωτερική του.

Το «σωσσυρικό παράδοξο» (1)

- Εξετάζοντας την έννοια του λόγου ο Labov (1971: 105) ανακαλύπτει αυτό που ονόμασε το “**σωσσυρικό παράδοξο**” (Saussurian paradox).
- Το παράδοξο έγκειται στο ότι για να μελετήσουμε την κοινωνική πλευρά της γλώσσας θα πρέπει να βασιστούμε στην ατομική ενδοσκόπηση του καθενός, ενώ για να μελετήσουμε την ατομική πλευρά της γλώσσας θα πρέπει να δειγματοληπτήσουμε τη συμπεριφορά ολόκληρου του πληθυσμού.

Το «σωσσυρικό παράδοξο» (2)

- Εάν ο καθένας κατέχει τη γνώση της γλωσσικής δομής (λόγος) και το γραμματικό οικοδόμημα υπάρχει σε κάθε ανθρώπινο εγκέφαλο, τότε για να το αναλύσουμε και να περιγράψουμε τη μορφή του θα μας αρκεί να ρωτήσουμε οποιοδήποτε άτομο ή ακόμα και τους εαυτούς μας. Εάν όμως θέλουμε να συλλέξουμε δεδομένα ομιλίας (parole) και να εξετάσουμε τη γλωσσική συμπεριφορά του κάθε ατόμου τότε είναι απαραίτητο να ερευνήσουμε τη χρήση της γλώσσας μέσα στη κοινότητα, από το σύνολο των ομιλητών.

Η διάκριση «μορφή ~ περιεχόμενο» (1)

- Η βασική λειτουργία της γλώσσας είναι η επικοινωνία μεταξύ των μελών μιας ομάδας ατόμων. Ωστόσο, αυτό δεν είναι εφικτό όταν τα μέλη αυτής της ομάδας δεν χρησιμοποιούν την ίδια γλώσσα, δηλ. δεν μοιράζονται τις ίδιες συμβάσεις σχετικά με το ποιοι ήχοι σχετίζονται με ποιες σημασίες. Για να το καταλάβουμε καλύτερα, ας σκεφτούμε τι ακριβώς συμβαίνει όταν ακούμε κάποιον να μιλάει μια ξένη γλώσσα. Αυτό που έρχεται στα αυτιά μας δεν είναι άλλο από μια συνεχόμενη ακολουθία ήχων που παράγονται από τα φωνητικά όργανα του συνομιλητή μας. Δεν μπορούμε να την καταλάβουμε γιατί δεν ξέρουμε ποιες ακολουθίες ήχων αντιστοιχούν με ποιες σημασίες. Ένα από τα βασικότερα επομένως στοιχεία της γλώσσας είναι ότι διασυνδέει κάποιες συγκεκριμένες ακολουθίες ήχων με κάποιες συγκεκριμένες σημασίες.

Η διάκριση «μορφή ~ περιεχόμενο» (2)

- Η γνώση που έχει ο ομιλητής για το ποιοι ήχοι συνδυάζονται για να αποδώσουν μια συγκεκριμένη σημασία ονομάστηκε από τον Saussure **μορφή (σημαίνον)**, ενώ η γνώση των σημασιών και των διασυνδέσεων τους με τα πράγματα που ορίζουν ονομάστηκε **περιεχόμενο (σημαινόμενο)**.
- Η συνένωση της μορφής με το περιεχόμενο φτιάχνει αυτό που ονομάζεται **γλωσσικό σημείο**.

Χαρακτηριστικά του γλωσσικού σημείου (1)

- **Μοναδικότητα:** Σύμφωνα με αυτήν την αρχή κάθε γλωσσικό σημείο είναι μοναδικό σε μια γλώσσα. Μοναδικό με την έννοια ότι δεν μπορούμε να βρούμε δύο διαφορετικά γλωσσικά σημεία που να ταυτίζονται απόλυτα μεταξύ τους ως προς τη σημασία **και** τη μορφή. Αυτό που συνήθως βρίσκουμε είναι γλωσσικά σημεία που μοιάζουν στη σημασία και διαφέρουν στη μορφή (π.χ. οι λέξεις *όμορφος* ~ *ωραίος*, *χονδρός* ~ *παχύς* κ.ά.), ή το αντίθετο δηλ. γλωσσικά σημεία που μοιάζουν στην μορφή και διαφέρουν στη σημασία (π.χ. οι λέξεις *κάλλος* ~ *κάλος*, *πάλι* ~ *πάλη* κ.ά.).

Χαρακτηριστικά του γλωσσικού σημείου (2)

- **Συμβατικότητα:** Η βασική αυτή αρχή πηγάζει από το γεγονός ότι μεταξύ της σημασίας και της μορφής δεν υπάρχει αιτιακή σχέση. Δηλ. το γεγονός ότι η λέξη βιβλίο αποτελείται από την ακολουθία των συγκεκριμένων φωνημάτων ν, ι, ν, λ, ι, ο δεν επιβάλλεται από κάποια συγκεκριμένη αναγκαιότητα ή φυσική σχέση. Έτσι μπορεί να εξηγηθεί και το γεγονός ότι διαφορετικές γλώσσες επιλέγουν διαφορετικού τύπου ακολουθίες ήχων για να αντιπροσωπεύσουν τις ίδιες σημασίες. Έτσι στα Αγγλικά επιλέγεται η ακολουθία b, u, k (book) ενώ στα Ισπανικά η ακολουθία l, i, b, r, o (libro).

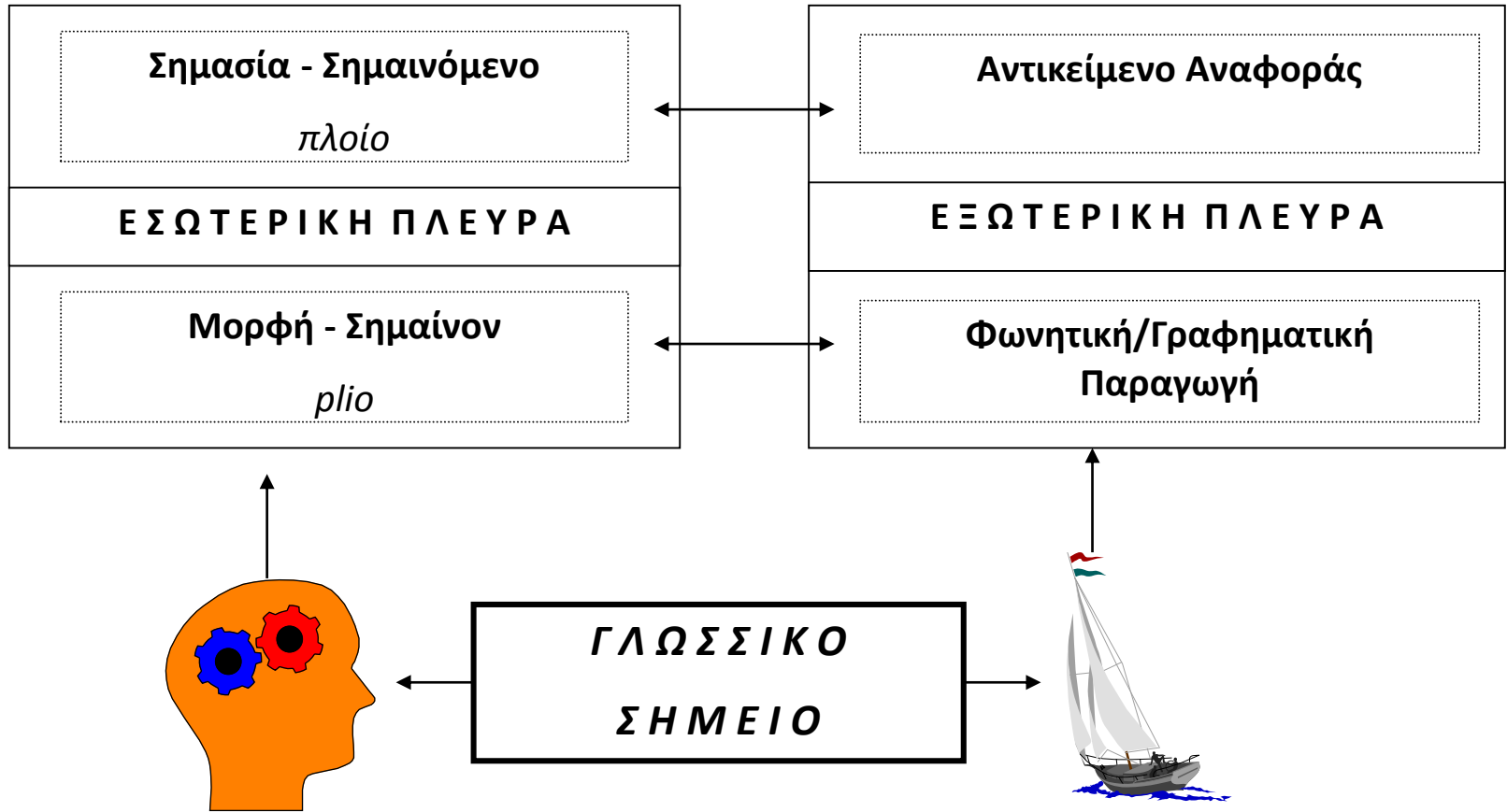

Χαρακτηριστικά του γλωσσικού σημείου (3)

- **Γραμμικότητα:** Η ακουστική μορφή του γλωσσικού σημείου σχηματίζεται με τη γραμμική παράθεση φωνημάτων. Η ακολουθία αυτή είναι γραμμική και επεκτείνεται σε όλα τα επίπεδα της γλωσσικής ιεραρχίας. Έτσι για να δημιουργηθούν λέξεις πρέπει να συνδυαστούν γραμμικά τα μορφήματα, ενώ για να δημιουργηθούν προτάσεις θα πρέπει να παρατεθούν γραμμικά οι λέξεις

Λειτουργία του γλωσσικού σημείου

Εσωτερική πλευρά του γλωσσικού σημείου (1)

- **Σημασία:** Είναι η γνώση που έχουμε στο νου μας για το συγκεκριμένο αντικείμενο (στο συγκεκριμένο παράδειγμα «πλοίο»). Η γνώση αυτή προέρχεται μέσα από την βιωματική εμπειρία και την αλληλεπίδραση με τον εξωτερικό κόσμο και τα αντικείμενα του.

Εσωτερική πλευρά του γλωσσικού σημείου (2)

- **Μορφή:** Είναι η γνώση ότι η συγκεκριμένη ακολουθία φωνημάτων (rlio) στα Νέα Ελληνικά επενδύει τη σημασία «πλοίο». Στο σημείο αυτό θα πρέπει να εξηγήσουμε ότι η μορφή είναι και αυτή μια εσωτερική οντότητα. Είναι και αυτή μια μορφή γνώσης και ακριβέστερα είναι η γνώση της ακουστικής/γραφηματικής σύστασης μιας λέξης. Η μορφή στο γλωσσικό σημείο δε σχετίζεται άμεσα με τους ήχους (ή τα γράμματα), αλλά αποτελεί προϋπόθεση για την ορθή παραγωγή και διάταξή τους έτσι ώστε να σχηματιστούν ακουστικά/ορθογραφικά σωστές λέξεις.

Εξωτερική πλευρά του γλωσσικού σημείου (1)

- **Αντικείμενο αναφοράς:** Αποτελεί την πραγματικότητα της οποίας τη σημασία κατέχουμε και θέλουμε να εκφράσουμε γλωσσικά. Αποτελεί αντικείμενο του εξωτερικού κόσμου με συγκεκριμένη ύλη και βρίσκεται σε άμεση σχέση με τη σημασία.
- **Φωνητική/Γραφή:** Κάθε φορά που θέλουμε να εκφράσουμε τη συγκεκριμένη σημασία ο εγκέφαλός μας δίνει εντολή στα φωνητικά μας όργανα και αυτά κινούνται κατά τέτοιο τρόπο που παράγονται διαδοχικά οι ήχοι p, l, i, o. Η παραγωγή ήχων, η υλοποίηση δηλαδή της μορφής του γλωσσικού σημείου αποτελεί την φωνητική υπόσταση της γλώσσας και μαζί με το αντικείμενο αναφοράς αποτελούν την εξωτερική πλευρά του γλωσσικού σημείου.

Εξωτερική πλευρά του γλωσσικού σημείου (2)

- Η πραγμάτωση της μορφής δεν είναι υποχρεωτικό να πάρει πάντα τη μορφή παραγωγής ήχων. Η υλοποίησή της μπορεί να γίνει και μέσα από τη γραφή. Οι κινήσεις που κάνει το χέρι όταν γράφει είναι αντίστοιχες με αυτές που κάνουν τα φωνητικά όργανα όταν προφέρουν με την έννοια ότι και στις δύο περιπτώσεις εξωτερικεύεται η γνώση του πως θα πρέπει να είναι η ακουστική ή η γραπτή εικόνα μιας λέξης. Ο σωστός συνδυασμός φωνημάτων ή γραμμάτων οδηγεί στην επιτυχημένη δόμηση της εξωτερικής πλευράς του γλωσσικού σημείου.

Γλωσσικές λειτουργίες (1)

- **Επικοινωνιακή λειτουργία (communicative function):** Μέσω αυτής η γλώσσα χρησιμοποιείται ως βασικό επικοινωνιακό όργανο μεταξύ των ανθρώπων και γίνεται διακινητής μηνυμάτων με συγκεκριμένο νοηματικά περιεχόμενο που αποκωδικοποιείται με βάση συμβάσεις κοινά αποδεκτές στη γλωσσική κοινότητα.
- **Συναισθηματική λειτουργία (emotive function):** Η γλώσσα πολλές φορές χρησιμοποιείται για την εξωτερίκευση συναισθηματικών καταστάσεων (π.χ. ο θυμός μπορεί να εκφραστεί μέσα από συγκεκριμένη γλωσσική συμπεριφορά σε διαφορετικά επίπεδα. Στο επίπεδο της φωνητικής με την αύξηση της έντασης της φωνής μας, στο επίπεδο του λεξιλογίου με την επιλογή συγκεκριμένων λεξικών τύπων με αρνητική σημασία κ.ο.κ.)

Γλωσσικές λειτουργίες (2)

- **Λειτουργία κοινωνικής αλληλεπίδρασης (social interaction function):** Η γλώσσα χρησιμοποιείται πολλές φορές για να διατηρήσει μια κοινωνική επαφή ή να σηματοδοτήσει μια συγκεκριμένη περίσταση επικοινωνίας. Οι χαιρετισμοί (π.χ. καλημέρα, καληνύχτα), οι ευχές (χρόνια πολλά, και του χρόνου) και οι στερεοποιημένες εκφράσεις (Χριστός και Παναγία, με τις υγείες σας) χρησιμοποιούνται τις περισσότερες φορές όχι για το μήνυμα που φέρουν αλλά για την κοινωνική σύμβαση που εξυπηρετούν.

Γλωσσικές λειτουργίες (3)

- **Φωνητική λειτουργία (phonetic function):** Πολλές φορές σε στιχάκια παιδικών τραγουδιών παρατηρούμε την χρήση λέξεων που δεν έχουν καμία σημασία αλλά χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για την ρυθμική τους αίσθηση (θυμηθείτε το τραγουδάκι *Α μπε μπα μπλομ*). Σε αυτή τη λειτουργία στηρίχθηκαν και ορισμένα λογοτεχνικά κινήματα όπως ο Λετρισμός τα οποία παρήγαγαν ποιήματα με "λέξεις" που δεν είχαν καμμία ιδιαίτερη σημασία, αλλά προκαλούσαν ηχητική εντύπωση όμοια με αυτή που παίρνουμε από μια λέξη που συνδέεται με κάποια συγκεκριμένη σημασία. Για το συγκεκριμένο λογοτεχνικό κίνημα, την φωνητική αξιοποίηση των γλωσσικών στοιχείων και συγκεκριμένα παραδείγματα σε ελληνικά ποιήματα διαβάστε από το **ΘΓ** το υποκεφάλαιο 4.3.6.

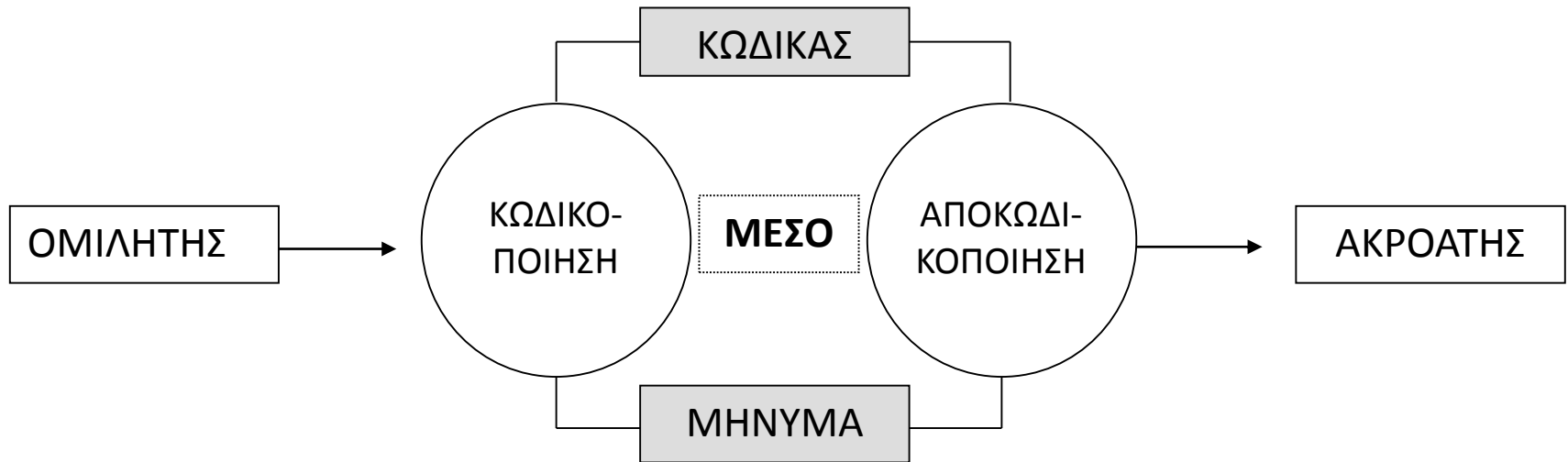

Γλωσσικές λειτουργίες (4)

- **Θρησκευτική - μαγική λειτουργία (religious – magical function):** Η γλώσσα χρησιμοποιείται από όλες τις θρησκευτικές παραδόσεις ως μέσο επίκλησης και ελέγχου των υπερφυσικών οντοτήτων που πρεσβεύουν αυτές (για παράδειγμα τη στιγμή της Χριστιανικής Θείας Λειτουργίας κατά την οποία λέγεται το *Τούτο εστί το σώμα μου ... ο άρτος και το κρασί μετουσιώνεται σε θεία κοινωνία*).

Σχηματική αναπαράσταση της επικοινωνίας

Συντελεστές γλωσσικής επικοινωνίας (1)

- **Ομιλητής – Ακροατής (O-A):** Η βασική επικοινωνιακή δομή περιλαμβάνει τα άτομα που θα επικοινωνήσουν μεταξύ τους και εδώ για λόγους απλούστευσης θα ονομαστούν Ομιλητής και Ακροατής. Ο πρώτος παράγει το μήνυμα και ο δεύτερος το δέχεται.
- **Μήνυμα:** Είναι κάθε είδους πληροφορία που θέλει να μεταβιβάσει ο O στον A.

Συντελεστές γλωσσικής επικοινωνίας (2)

- **Γλωσσικός κώδικας:** Περιλαμβάνει το συσχετισμό της σημασίας των λέξεων με τη μορφή τους (ακουστική ή ορθογραφική) καθώς και τους κανόνες που χρειάζονται ώστε οι λέξεις να συνδυαστούν έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια πρόταση με ολοκληρωμένο νόημα. Για να γίνει επιτυχής η μετάδοση ενός μηνύματος μεταξύ Ο – Α θα πρέπει απαραίτητα και οι δύο να μοιράζονται τον ίδιο γλωσσικό κώδικα.
- **Κωδικοποίηση:** Είναι η διαδικασία κατά την οποία η σημασία του μηνύματος που θέλουμε να μεταφέρουμε στον ακροατή μας "ντύνεται" με συγκεκριμένη μορφή (π.χ. ήχους) που μπαίνουν σε σειρά με προκαθορισμένο τρόπο ακολουθώντας κανόνες. Η κωδικοποίηση είναι στην ουσία η «μετάφραση» των σκέψεων μας σε συγκεκριμένη γλωσσική έκφραση

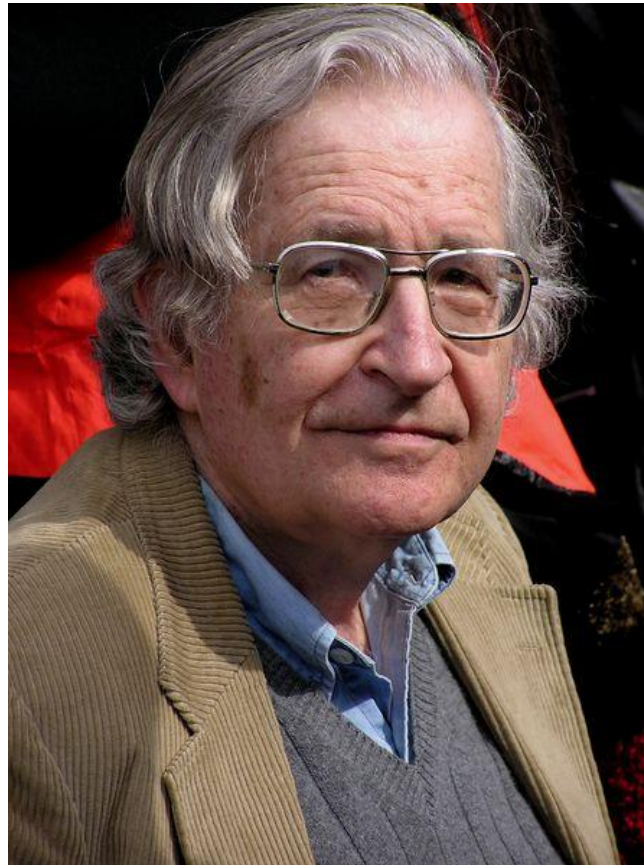

Συντελεστές γλωσσικής επικοινωνίας (3)

- **Μέσο:** Είναι ο δίαυλος μέσω του οποίου μεταφέρεται το κωδικοποιημένο μήνυμα και μπορεί να είναι ο αέρας μέσω του οποίου μεταφέρεται η ομιλία, το χαρτί μέσω του οποίου μεταφέρεται το κείμενο κ.ο.κ. Από τη στιγμή που ο αποδέκτης του μηνύματος το λάβει λειτουργεί αντίστροφα.
- **Αποκωδικοποίηση:** Είναι η αντίστροφη διαδικασία από την κωδικοποίηση. Ο Α λαμβάνει το κωδικοποιημένο μήνυμα και χρησιμοποιεί τη γνώση του γλωσσικού του κώδικα για να το αναλύσει και να το κατανοήσει.

Noam Chomsky (1928~)

Η αρχή της κατηγορικότητας

- Ως αρχή της γλωσσικής κατηγορικότητας μπορούμε να αναγνωρίσουμε την ίσως πιο πολυσυζητημένη θεωρητική περιγραφή του αντικειμένου της γλωσσολογίας από τον Chomsky στο *Aspects of the theory of syntax* (1965: 3):

«Η γλωσσική θεωρία ασχολείται κυρίως με έναν ιδανικό ομιλητή-ακροατή σε μια ολότελα ομοιογενή γλωσσική κοινότητα, που γνωρίζει τη γλώσσα της τέλεια και είναι ανεπηρέαστος από τέτοιες γραμματικά μη σχετικές συνθήκες όπως περιορισμοί μνήμης, δυσκολίες συγκέντρωσης, αλλαγές προσοχής και ενδιαφέροντος και λάθη (τυχαία ή χαρακτηριστικά) όταν εφαρμόζει τη γνώση της γλώσσας του στην πραγματική επιτέλεση (actual performance)».

Noam Chomsky (1)

- Με τον όρο **γλωσσική ικανότητα** (linguistic competence) αναφέρεται στη γνώση που οι ομιλητές/ακροατές έχουν για τη γλώσσα τους, το σύστημα των κανόνων που έχουν αποκτήσει ασυνείδητα έτσι ώστε να μπορούν να παράγουν και να κατανοούν άπειρο αριθμό σωστών προτάσεων και ταυτόχρονα να αναγνωρίζουν και να απορρίπτουν αυτές που δεν ανταποκρίνονται στο γραμματικό τους σύστημα. Αντίθετα με τον όρο **γλωσσική επιτέλεση** (performance) ορίστηκε “η πραγματική χρήση της γλώσσας σε συγκεκριμένες καταστάσεις” (Chomsky 1965: 4) το σύνολο δηλ. των γλωσσικών εκφωνημάτων που παράγονται από τον ομιλητή συμπεριλαμβανομένων πιθανών λαθών, δισταγμών εκκίνησης της ομιλίας (false starts) και άλλων προβλημάτων που δεν έχουν σχέση με το αφηρημένο σύστημα κανόνων, αλλά μπορεί να οφείλονται σε διάφορους μη γλωσσικούς παράγοντες (κούραση, εκνευρισμός, κ.ά).

Noam Chomsky (2)

- Οι κανόνες στη γενετική - μετασχηματιστική γραμματική αποτελούν ένα σύνολο τυπικών δηλώσεων αντιστοιχίας μεταξύ γλωσσικών στοιχείων ή δομών που ορίζουν το πως θα συνθέσουμε ή θα αποκωδικοποιήσουμε άπειρες ορθές προτάσεις σε φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό και σημασιολογικό επίπεδο.

Η σύσταση της γλωσσικής ικανότητας (1)

- Η γλωσσική ικανότητα και επομένως η γνώση της γλώσσας, κατά τον Chomsky (1980), βασίζεται σε τρεις υποκατηγορίες γνωστικών ικανοτήτων (βλ. σχήμα 3):
 - **γραμματική ικανότητα** (grammatical competence): η ικανότητα του φυσικού ομιλητή να κατανοεί και να συνδυάζει την μορφή (form) και τη σημασία (Chomsky 1980: 59)
 - **πραγματολογική ικανότητα** (pragmatic competence): η γνώση του φυσικού ομιλητή των συμβάσεων που του επιτρέπουν να χρησιμοποιεί κατάλληλα την γλώσσα ανάλογα με την περίσταση επικοινωνίας. Με τα λόγια του Chomsky (1980: 224 - 225) “η πραγματολογική ικανότητα τοποθετεί τη γλώσσα στο θεσμικό περιβάλλον της χρήσης της, συσχετίζοντας προθέσεις και σκοπούς με τα υπάρχοντα γλωσσικά μέσα”.

Η σύσταση της γλωσσικής ικανότητας (2)

- **εννοιολογικό σύστημα** (conceptual system): η ικανότητα του φυσικού ομιλητή *“να αντιλαμβάνεται, και να κατηγοριοποιεί και να συμβολίζει, ακόμα και να συλλογίζεται με ένα βασικό τρόπο”* (Chomsky 1980: 55 κ.ε.). Αυτή η ικανότητα είναι περισσότερο *“πρωτόγονη”* σε σχέση με τη γραμματική ικανότητα και δεν περιορίζεται στους ανθρώπους. Ο συνδυασμός, ωστόσο, της γραμματικής και εννοιολογικής ικανότητας είναι ο καθοριστικός παράγοντας της ανάπτυξης στον άνθρωπο του πιο μοναδικού χαρακτηριστικού του, της ελεύθερης σκέψης (Chomsky 1982: 20).

Κριτήρια αξιολόγησης των γραμματικών στα πλαίσια της ΓΜΓ (1)

- **Παρατηρητική Επάρκεια** (Observational Adequacy): Η επάρκεια μιας γραμματικής σε αυτό το επίπεδο επιτυγχάνεται όταν η γραμματική μπορεί να παράγει όλες τις προτάσεις ενός “σώματος κειμένου” (corpus), προβλέποντας ποιες από αυτές είναι “γραμματικές” (βλ.σημ.16).
- **Περιγραφική Επάρκεια** (Descriptive Adequacy): Η επάρκεια μιας γραμματικής σε αυτό το επίπεδο επιτυγχάνεται όταν η γραμματική είναι ήδη παρατηρητικά επαρκής και επιπλέον μπορεί να περιγράψει την γλωσσική ικανότητα του ομιλητή, όπως αυτή μπορεί να προσεγγιστεί από τις γλωσσικές του διαισθήσεις.

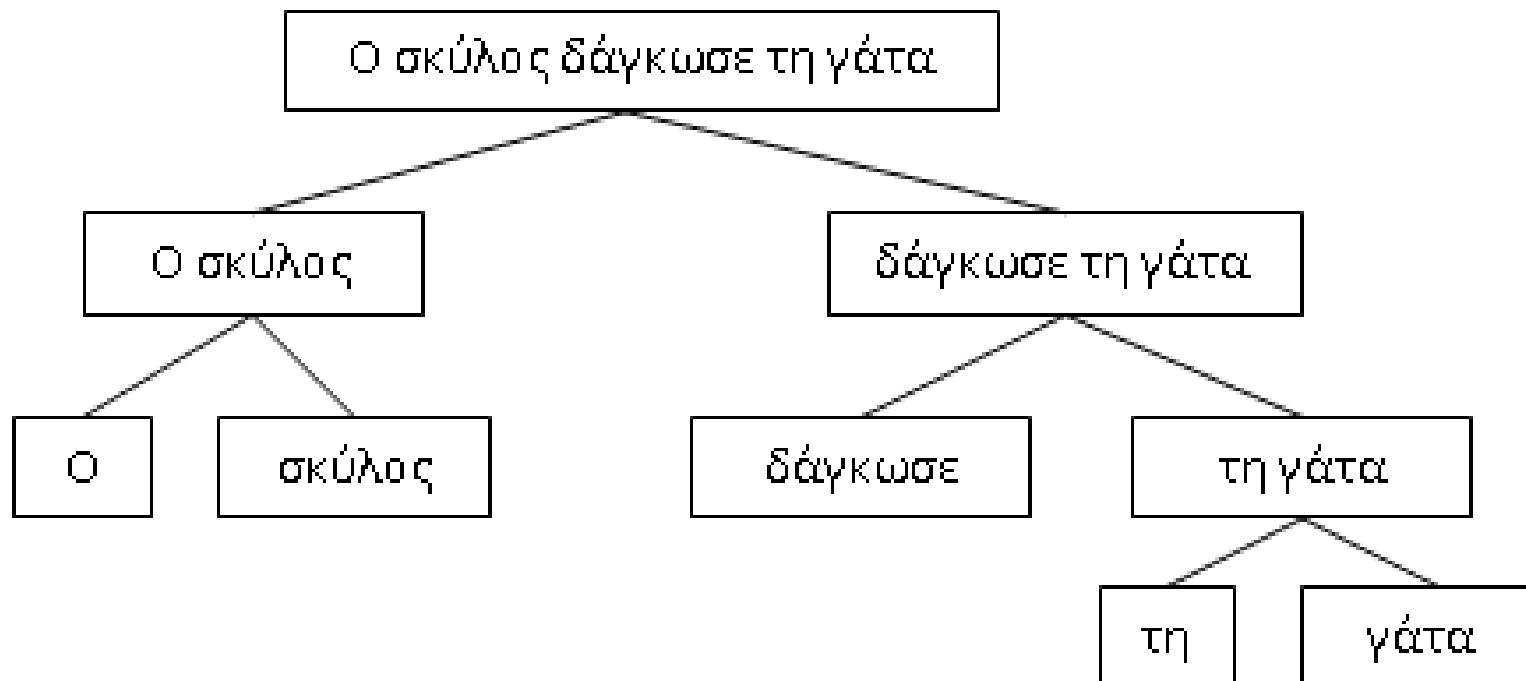

Κριτήρια αξιολόγησης των γραμματικών στα πλαίσια της ΓΜΓ (2)

- **Ερμηνευτική Επάρκεια** (Explanatory Adequacy): Η επάρκεια μιας γραμματικής σε αυτό το επίπεδο επιτυγχάνεται όταν η γραμματική είναι ήδη παρατηρητικά και περιγραφικά επαρκής και επιπλέον μπορεί να επιλέξει μια περιγραφικά επαρκή γραμματική για κάθε φυσική γλώσσα βασιζόμενη σε καθολικές αρχές.

Ανάλυση σε άμεσα συστατικά

Γραμματική Φραστικής Δομής (1)

Η ανάλυση σε άμεσα συστατικά μάς επιτρέπει να αποτυπώσουμε στη συντακτική μας περιγραφή την ιεραρχική δομή που υφίσταται μεταξύ των όρων μιας πρότασης, γεγονός που δεν ήταν εφικτό με παλαιότερες παραδοσιακές μεθόδους συντακτικής ανάλυσης. Έτσι έγινε εφικτό να τυποποιηθούν οι συντακτικές σχέσεις και να οδηγηθούμε σε συμβολισμό που μπορεί να τις περιγράψει με γενικότητα. Το αποτέλεσμα είναι η Γραμματική Φραστικής Δομής - ΓΦΔ (Phrase Structure Grammar). Τα κύρια χαρακτηριστικά μιας ΓΦΔ είναι:

1. Σύμβολα που αντιπροσωπεύουν τις γραμματικές κατηγορίες των λέξεων της πρότασης (O= ουσιαστικό, Ρ= ρήμα, Πρ= Πρόθεση Α= άρθρο κ.ο.κ).

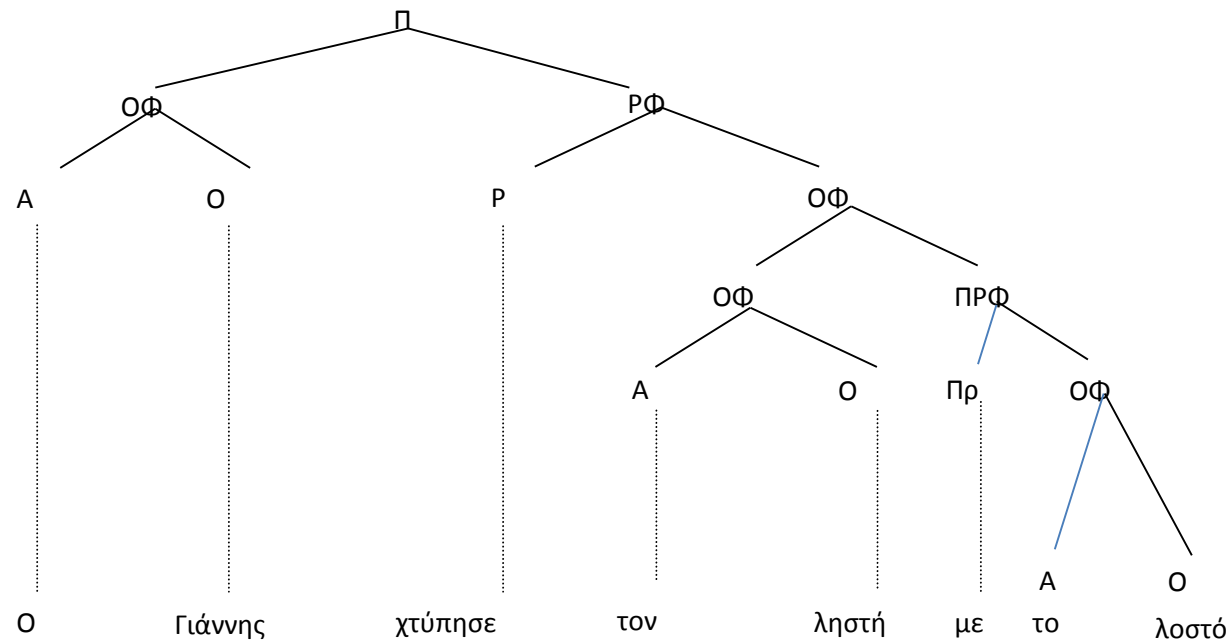

Γραμματική Φραστικής Δομής (2)

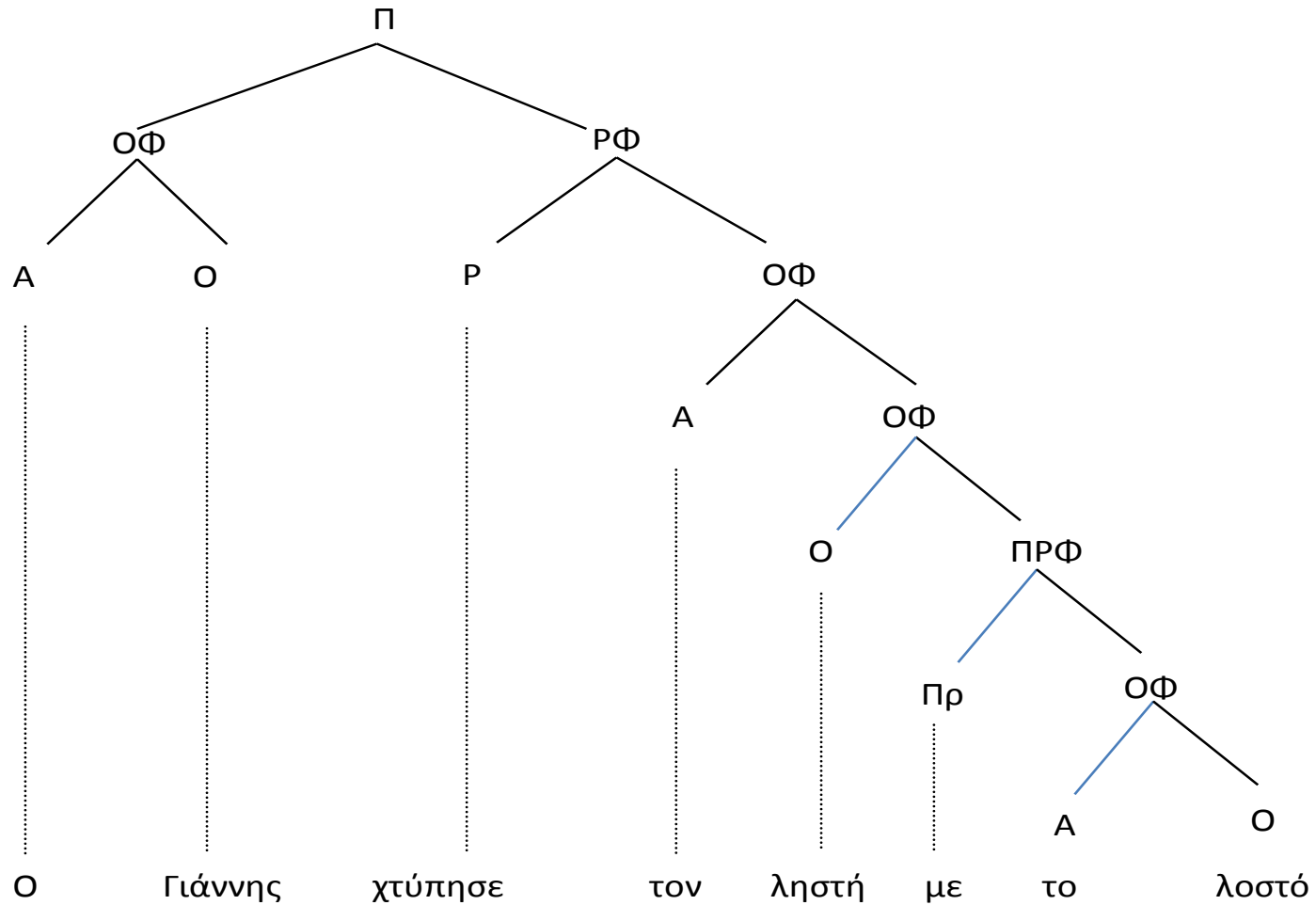
2. Σύμβολα που αντιπροσωπεύουν τις φράσεις της πρότασης (ΟΦ= ονοματική φράση, ΡΦ= ρηματική φράση, ΠρΦ= προθετική φράση κ.ο.κ.)
 3. Σύμβολο που αντιπροσωπεύει την ίδια την πρόταση (Π).
- Κανόνες φραστικής δομής που καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι γραμματικές κατηγορίες πρέπει να συνδυαστούν για να σχηματίσουν φράσεις και συνακόλουθα τον τρόπο που οι φράσεις θα συνδυαστούν για να φτιάξουν την πρόταση. Δείγμα κανόνων για την πρόταση που αναλύσαμε παραπάνω είναι οι παρακάτω:
 - (α) $\Pi \rightarrow \text{ΟΦ} + \text{ΡΦ}$
 - (β) $\text{ΟΦ} \rightarrow \text{Α} + \text{Ο}$
 - (γ) $\text{ΡΦ} \rightarrow \text{Ρ} + \text{ΟΦ}$

Επίλυση σημασιολογικών αμφισημιών στη ΓΦΔ (1)

Επίλυση σημασιολογικών αμφισημιών στη ΓΦΔ (2)

Τα σημαντικότερα σημεία της ΓΜΓ (1)

Ο ίδιος ο Chomsky ανακεφαλαιώνοντας την πορεία της θεωρίας του τα τελευταία 30 χρόνια συνόψισε τα τρία βασικά ερωτήματα και τις απαντήσεις της γενετικής - μετασχηματιστικής γραμματικής σε αυτά στο παρακάτω απόσπασμα (Chomsky 1992: 22) :

Τι είναι η γνώση μιας γλώσσας; Απάντηση: γλώσσα είναι ένα υπολογιστικό σύστημα, ένα σύστημα κάποιου είδους κανόνων. Η γνώση της γλώσσας είναι η γνώση αυτού του συστήματος κανόνων.

Πώς κατακτάται η γλώσσα; Απάντηση: η αρχική κατάσταση της γλωσσικής δυνατότητας (language faculty) καθορίζει πιθανούς κανόνες και τρόπους αλληλεπίδρασης. Η γλώσσα προσκτάται μέσω μιας διαδικασίας επιλογής του κατάλληλου συστήματος κανόνων βάσει άμεσων στοιχείων. Η εμπειρία παράγει ένα ευρετήριο κανόνων διαμέσου του μηχανισμού γλωσσικής πρόσκτησης της γλωσσικής δυνατότητας.

Τα σημαντικότερα σημεία της ΓΜΓ (2)

Πώς χρησιμοποιείται η γλώσσα; Απάντηση: η χρήση της γλώσσας είναι συμπεριφορά που βασίζεται σε κανόνες (rule-governed behavior). Οι κανόνες διαμορφώνουν νοητικές αναπαραστάσεις οι οποίες εισάγονται στην ομιλία και την κατανόησή μας. Μια πρόταση χωρίζεται και κατανοείται μέσω συστηματικής αναζήτησης του συστήματος κανόνων της εν λόγω γλώσσας.

Πρόσθετη βιβλιογραφία

- Ελληνική βιβλιογραφία
 - <http://www.philology.gr>
 - <http://www.lit.auth.gr>
- Ηλεκτρονικές σημειώσεις
 - <http://www.lit.auth.gr>
- Δικτυακοί τόποι
 - The Linguist List: linguistlist.org
 - The Language Log: languagelog.ldc.upenn.edu
 - Glottopedia: <http://www.glottopedia.org>
 - Γλωσσάριο Γλωσσολογικών όρων: www-01.sil.org

Τέλος

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Γεώργιος Κ. Μικρός 2015. Γεώργιος Κ. Μικρός. «Εισαγωγή στη Γλωσσολογία.». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/ILL100>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνα 1: Γλώσσες στον κόσμο, Copyright © 2015 SIL International,
<http://www.ethnologue.com/statistics>

Εικόνα 2: Γλώσσες υπό εξαφάνιση, Copyright © UNESCO 1995-2010,
<http://www.unesco.org/culture/languages-atlas/en/atlasmap.html>

Εικόνα 3: Άτλας γλωσσών σε κίνδυνο. Copyrighted.
http://spirit16.blogspot.gr/2009/02/blog-post_311.html

Εικόνα 5: Wilhelm von Humboldt. Public domain.
https://en.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_von_Humboldt

Εικόνα 6: Ferdinand de Saussure. Public domain.
https://en.wikipedia.org/wiki/Ferdinand_de_Saussure

Εικόνα 7: Noam Chomsky (1928~). Άδεια [CC BY 2.0](https://creativecommons.org/licenses/by/2.0/).
https://en.wikipedia.org/wiki/Noam_Chomsky

